

**PAIDEIA I NEOPLATONISTIČKE IDEJE O GLAZBENOM ODGOJU I
KULTURI U RENESANSNOM DUBROVNIKU U DJELIMA NIKOLE
VITOVA GUČETIĆA (1549.-1610.)**

MONIKA JURIC

*Sveučilište u Zagrebu
Muzička akademija
Odsjek za muzikologiju
Lučićeva 5, 10000 ZAGREB*

UDK/UDC: 78.072:7.034(497.5
Dubrovnik) Gučetić

Izvorni znanstveni rad /
Original Scientific Paper
Primljeno/Received: 27. 9. 2012.
Prihvaćeno/Accepted: 15. 10. 2012.

Nacrtak

Zahvaljujući svojoj specifičnoj društveno-političkoj situaciji Dubrovnik je u renesansi predstavljao žarište kulture i umjetnosti te tako odigrao vrlo važnu ulogu i u povijesti hrvatske glazbe. U tom kontekstu su od ključne važnosti bile tzv. akademije, učena društva u kojima su se dubrovački intelektualci okupljali kako bi razmjenjivali svoja mišljenja o pojedinim aspektima umjetnosti, filozofije i književnosti. I glazba je zasigurno bila dio tih rasprava, a o tome nam svjedoče djela Nikole Vitova Gučetića, jednog od najistaknutijih intelektualaca renesansnog Dubrovnika. Analiza triju njego-

vih djela — *Dijalog o ljepoti*, *O ustroju država*, *Upravljanje obitelji* — pokazala je da su njegova stajališta o glazbi prije svega utemeljena na postavkama dvaju najpoznatijih antičkih filozofa, Platona i Aristotela. To je osobito vidljivo iz načina na koji se Gučetić bavio glazbom, raspravljajući o njoj prvenstveno s aspekta *paideie*, odnosno njezine odgojno-obrazovne uloge.

Ključne riječi: glazba, renesansni Dubrovnik, Nikola Vitov Gučetić, kultura, *paideia*, neoplatonizam, neoaristotelizam

1. Uvod

Istraživanje kulture i umjetnosti u renesansnom Dubrovniku nikako ne bi bilo potpuno bez osvrta na glazbu. Naime, glazba je u renesansi imala specifičnu ulogu koju nam najbolje dokazuju djela dubrovačkih renesansnih mislilaca. Među njima je svakako istaknuto mjesto zauzeo Nikola Vitov Gučetić (1549.-1610.), koji je cijeli svoj život proveo u Dubrovniku, stoga njegova djela predstavljaju izvornu dubrovačku renesansnu misao, kako se ona reflektirala u dubrovačkoj inte-

lektualnoj sredini. Općenito je za razdoblje u kojemu je Gučetić djelovao (druga polovina 16. te početak 17. stoljeća) karakteristična visoka umjetnička zrelost. Dosadašnja istraživanja pokazala su da je to vrijeme u kojem cvatu književnost, filozofija, likovne umjetnosti, znanost, glazba.

Dubrovački renesansni intelektualci pokazivali su interes za najrazličitija područja kulture i umjetnosti, te njihova djela karakterizira vrlo širok spektar tema. Sam Gučetić, koji je zaista najbolji primjer intelektualca toga vremena, bio je pisac, teolog, filozof, pravnik, političar, pedagog te član Akademije »Dei Concordi« (Akademije složnijeh), društva u kojemu su se dubrovački intelektualci okupljali kako bi diskutirali o umjetnosti, filozofiji i književnosti. Ne postoje konkretni dokazi o glazbenim aktivnostima unutar Akademije, ali je glazba zasigurno bila dio rasprava koje su na svojim sastancima vodili, što doznajemo iz djela dvaju njezinih članova: prvi je sam Gučetić, koji je o glazbi raspravljao u trima svojim djelima: *Dialogo della bellezza* (1581.), *Governo della famiglia* (1589.) i *Dello stato delle repubbliche* (1591.), a drugi je Miho Monaldi (1540.-1592.), dubrovački pjesnik i filozof čije se djelo *Irene, ovvero della bellezza* (1599.) smatra prvom estetičkom raspravom u Hrvatskoj.¹ Kod Gučetića se radi o relativno kratkim odlomcima koji se odnose na glazbu, dok je Monaldi glazbi posvetio čitavo jedno poglavlje. Iz toga je legitimno pretpostaviti da glazbi veliku vrijednost nisu pripisivali (po uzoru na antiku) samo ovi autori, već i njihovi suvremenici. Moguće je uočiti neke sličnosti između životnih puteva Gučetića i Monaldija: pripadali su gotovo istoj generaciji, obojica su bili članovi Akademije »Dei Concordi«, međusobno su se poznavali i bili u prijateljskim odnosima, i obojica su cijeli svoj život proveli u Dubrovniku. Ipak, u njihovim djelima nailazimo na različitosti koje su prvenstveno rezultat njihovih osobnih sklonosti i načina života; tako je Monaldi, koji je vodio povučen život, bio striktno teorijski orijentiran, dok je Gučetić, koji je bio društveno-politički angažiran, u svoju teorijsku misao uveo i dimenziju praktičkog, te njegova djela očituju svojevršno jedinstvo teorije i prakse.

Gučetić je živio u ozračju u kojemu su kultura i umjetnost bile na visokoj cijeni. Što se tiče likovnih umjetnosti, u renesansnom Dubrovniku može se zamijetiti svojevršni fazni pomak u odnosu na ostatak Europe, no to logično proizlazi iz činjenice da je hrvatsko područje općenito bilo više receptivna nego emitivna sredina. Ipak, i tu je bilo značajnih slikarskih ostvarenja (npr. djela Lovre Dobričevića, Vicka Lovrina, Mihajla Hamzića, Nikole Božidarevića), a dubrovačke renesansne palače i ljetnikovci drže se vrhuncima starije hrvatske arhitekture uopće. Književni dosezi renesansnog Dubrovnika toliki su da se upravo književnost tog razdoblja može smatrati najplodnijim razdobljem u povijesti hrvatske književnosti. Kada govorimo o književnosti odmah nam se nameće i njezina scenska varijanta, kazalište, a onda i glazba koja je bila sastavni dio kazališnih (i drugih) izvedbi. Ta glazba u pravilu nije bila notno zapisana te danas tek iz

¹ Usp. Stanislav TUKSAR: Glazba, akademije i učena društva djelatna u hrvatskim zemljama u razdoblju od 16. do 18. stoljeća, *AM*, 35 (2004) 1, 3-19.

sekundarnih izvora doznajemo o njoj. Mnogi dubrovački književnici (npr. Marin Držić, Nikola Nalješković, Mavro Vetranović, Antun Sasin, Dominko Zlatarić i dr.) glazbu su uveli u svoja djela, bilo kao instrumentalne interludije, bilo kao pjevane odlomke, bilo u obliku plesova. Treba spomenuti da glazba tu nije imala ključnu ulogu, nego je više bila u funkciji pratnje i obogaćivanja scenskog prikaza, no ni ta se, uvjetno rečeno 'sporedna' funkcija, nikako ne smije zanemariti.

Što se tiče glazbene prakse u renesansnom Dubrovniku, svakako je tu najznačajnija djelatnost glazbenika kneževe kapele, koji su početkom 14. stoljeća formirali manji ansambl, da bi do 18. stoljeća postupno prerasli u pravi orkestar. Dubrovnik tako kroz čak pet stoljeća, od 1301. do 1808. godine, ima stalnu dokumentiranu povijest gradske glazbe, što je jedinstvena pojava u povijesti hrvatske glazbe, ali i jedini takav primjer u Europi. Svirači kneževe kapele bili su prvenstveno u državnoj službi, odnosno na raspolaganju knezu dubrovačkom, a njihova je djelatnost bila namijenjena i ostalim Dubrovčanima, bez obzira na stalež i imovinsko stanje, kada su na državni trošak muzicirali u katedrali ili crkvi sv. Vlaha. Osim obveza koje su izvršavali u Dubrovniku, dio njihove djelatnosti bila su i gostovanja, osobito na bosansko-hercegovačkim dvorovima. Iz arhivskih spisa vidljivo je da je u 16. stoljeću u kneževoj kapeli zabilježeno čak dvadesetak glazbenika, od kojih su nam posebno značajni franko-flamanski glazbenici iz obitelji Curtoys: Lambert stariji (1554.-1570.), njegov sin Henrik (1573.-1629.) i unuk Lambert mlađi (1621.-1664.), koji su kroz tri generacije, odnosno preko stotinu godina obogaćivali glazbeni život Dubrovnika svojom djelatnošću u sklopu kneževe kapele.²

2. Gučetić kao mislilac

Poznato je da su na formiranje ideja renesansnih mislilaca u velikoj mjeri utjecali Platon i Aristotel, odnosno neoplatonizam i neoaristotelizam. Još nedavno je bilo uvriježeno mišljenje da je Aristotelov utjecaj bio najrašireniji tijekom srednjeg vijeka, dok je u renesansi taj primat preuzeo Platon.³ Ipak, novija su istraživanja pokazala da je neoaristotelizam itekako bio raširen i u renesansi, a u prilog tome idu i neke od ideja koje pronalazimo u djelima ovog dubrovačkog mislioca. Upravo je u Gučetićevom uvodu dimenzije praktičkog u teorijsku misao vidljiva njegova aristotelovska orijentiranost. Prošireni naslov njegova djela *Dello stato delle repubbliche* sadrži formulaciju »...secondo la mente d' Aristotile«, iz čega je najočitije da mu je Aristotel bio uzor. Ipak, u njegovim je djelima jak i Platonov utjecaj, te on sam u podnaslovu svog djela *Dialogo della bellezza* navodi kako se tu radi o dijalogu koji je

² Usp. Miho DEMOVIĆ: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici: od početka XI. do polovine XVII. stoljeća*, JAZU, Zagreb 1981, 69-141.

³ Usp. Paul Oskar KRISTELLER: *Renaissance Thought — The Classic, Scholastic and Humanist Strains*, Harper&Row, New York 1972, 24-69.

pisan »u Platonovu duhu«. Osim toga, već nam i dijaloške forme njegovih djela ukazuju na snažan Platonov utjecaj. Mogli bismo reći da Gučetićeve djela predstavljaju svojevrsnu sponu, čak i spoj između neoaristotelizma i neoplatonizma.

3. O glazbenoj kulturi

Gučetić je bio visoko cijenjen među svojim suvremenicima, čak je sedam puta bio izabran za kneza dubrovačkog, pa se njegove ideje o glazbi i kulturi mogu smatrati i općim uvjerenjem koje je »vladalo« među stanovnicima Dubrovnika u 16. stoljeću.⁴ Podudarnost njegovih glazbenih ideja sa tadašnjom konkretnom glazbenom praksom potvrđuje nam i činjenica da je on sam kao dijete sudjelovao u dramskim izvedbama Marina Držića (1508.-1567.). Hrvatski povjesničari kulture utvrdili su već prije četrdesetak godina da je i glazba bila sastavni dio Držićevih djela, a danas znamo i o kojim se djelima radi.⁵ U svom djelu *O ustroju država* Gučetić piše:

»To da takva glazba uvijek može okrijepiti naše duše ... uvelike sam i sam iskusio; jer kada su u moje društvo bili pozvani predstavljati najplemenitije čine u komedijama ili u tragedijama, kako se moja narav ne bi uplašila takvih prizora narednih — kako bih ohrabrio dušu i srce u dječjoj nježnosti — da veselo zasviraju trublje i svirale; a zatim sam u onoj svojoj najnježnijoj dobi tu ulogu izvodio uz najveće zadovoljstvo i autora, pokojnoga Marina Držića, i gledateljâ; tako da sam osim u raspravama i sâm osobno dovoljno iskusio — kao što rekoh — u kakvom je skladu bila glazba s našom dušom.«⁶

Ako pokušamo vremenski smjestiti izvedbe tih djela u kontekst o kojem Gučetić ovdje govori, najprije moramo naglasiti da su sva Držićeva djela izvedena u Dubrovniku u razdoblju između 1548. i 1562. godine. To je ujedno i najdulje razdoblje u kojem je Držić kontinuirano boravio u Dubrovniku.⁷

1548. <i>Pomet</i>	1553.? <i>Tripče de Utolče (Manda)*</i>
1548. <i>Tirena*</i>	1554.? <i>Arkulin</i>
1550. <i>Dundo Maroje*</i>	1554. <i>Džuho Krpeta</i>
1551. <i>Venera i Adon*</i>	1555. <i>Skup</i>
???? <i>Novela od Stanca</i>	1556. <i>Grižula (Plakir)*</i>
1552. <i>Pjerin</i>	1559. <i>Hekuba</i>

Pomoću ovih podataka možemo načiniti okvir u koji ulaze djela u izvedbama kojih je Gučetić mogao sudjelovati od svoje dječje dobi do Držićeva odlaska iz

⁴ Usp. Stanislav TUKSAR: *Hrvatski renesansni teoretičari glazbe*, JAZU, Zagreb 1978, 97-113.

⁵ Usp. Lovro ŽUPANOVIĆ: *Marin Držić i glazba*, u: Jakša RAVLIĆ (ur.): *Marin Držić: zbornik radova*, Matica hrvatska, Zagreb 1969, 207-217.

⁶ Nikola Vitov GUČETIĆ: *O ustroju država*, prev. Natka Badurina — Snježana Husić, Golden marketing — Narodne novine, Zagreb 2000, 414.

⁷ Usp. Slobodan Prosperov NOVAK: *Marin Držić: Životopis*, Dom Marina Držića, Dubrovnik 2008, 27-37; djela koja sadrže glazbene brojeve označena su zvjezdicom.

Dubrovnik. Ovim postupkom moguće je izvesti nekoliko zaključaka. Kao prvo, prema načinjenom okviru, ako ubrojimo samo ona Držićeva djela za koja znamo da sadrže glazbene brojeve, u obzir dolazi tek nekoliko njih. To su: *Manda* (izvedena 1553., u kojoj postoje dva glazbena broja) te *Grizula* (izvedena 1556., u kojoj postoji jedan glazbeni broj). Kao drugo, same godine praizvedbi tih djela otkrivaju nam sljedeće: 1553. godine Gučetić je imao samo četiri godine, te zapravo nije moguće da je u tako ranoj dobi mogao savladati tehniku sviranja nekog instrumenta toliko dobro da bi sudjelovao u izvedbi jedne predstave za odrasle, dok je 1556. godine pak imao već 7 godina te je sasvim moguće pretpostaviti da je sudjelovao u nekoj glazbenoj izvedbi. Naposljetku, u *Mandi* se radi o vokalnim brojevima, a Gučetić u navedenom citatu govori kako je tijekom izvedbe svirao puhački instrument, te je logično zaključiti da je on nastupio u *Grizuli*, u instrumentalnom glazbenom broju. Moguća je još jedna interpretacija ovog Gučetićevog citata. Naime, možda je i nakon 1559. bilo izvedbi Držićevih djela u Dubrovniku, s obzirom na to da su ona zaista bila omiljena među dubrovačkom publikom. Gučetić je tako mogao u dobi od 12-13 godina nastupati u takvim repriznim izvedbama Držićevih komedija, no konkretnih dokaza za to nemamo.

4. O paideii i glazbenom odgoju

Kada Gučetić piše o glazbi, on to čini uvijek u istom kontekstu, a taj je *paideia*. Kao što je poznato, *paideia* je pojam koji se u antičkoj Grčkoj odnosio na odgoj i obrazovanje, ali i na čovjekovo cjelokupno kulturno i etičko iskustvo, tako da je formalno obrazovanje u današnjem smislu riječi bilo samo njezin početni dio. *Paideia* je bila usko vezana uz teoriju *ethosa*, koncept koji je na osobit način povezivao glazbu i obrazovanje. Naime, u antičkoj se Grčkoj glazbi pripisivala osobita moć, jer se smatralo da je upravo glazba ta koja može u čovjeku razviti ili dobro ili zlo, te da ju zato treba podvrgnuti strogoj kontroli.

Gučetićeva rasprava o *paideii* i glazbenom odgoju zapravo je svojevrsna kritika suvremenog dubrovačkog društva u kojem se, po svemu sudeći, živjelo prilično razuzdano, a odgoj djece se zanemarivao.⁸ Očito je da Gučetić svoje poimanje glazbe preuzima od Platona i Aristotela jer se više puta izravno poziva na njih, no čak i bez toga će svaki poznavatelj Platonovih *Zakona* i *Države*, odnosno Aristotelove *Politike* lako prepoznati u Gučetićevim riječima ideje ovih dvaju grčkih filozofa. Važnost koju Gučetić pridaje odgoju najbolje je vidljiva iz odlomka u kojem on kaže:

»Iz odgoja se djece može uvijek sigurno i pouzdano predvidjeti hoće li neka država dugo trajati ili brzo pasti... Ne vidim većih izdajica države od onih koji, njome upravljajući, malo brinu o dobru odgoju djece što su još u ranoj dobi, a kad odrastu morat će upravljati državom.«⁹

⁸ Usp. Ivo PERIĆ: Pedagoški pogledi Nikole Gučetića, *Dubrovnik*, 7 (1964) 1, 18-36.

⁹ Nikola Vitov GUČETIĆ: *O ustroju država*, 404.

U djelu *Dello stato delle repubbliche* Gučetić glazbi pristupa prvenstveno iz perspektive praktičkog političara, no čak i ovdje, kada raspravlja o temama kao što su npr. načini upravljanja gradom, on glazbu izdvaja kao onu koja ima posebnu važnost u obrazovanju i odgoju:

»...gradu su još korisna i neka [poglavarstva] što ga čine ljepšim i boljim. Za njegovo je dobro stanje poželjna služba što motri na vladanje žena i djece, kao i na poštivanje zakona, te također na tjelovježbu građana na gimnastičkim igrama i na njihovo učenje glazbe.«¹⁰

Gučetić se zalagao za uspostavljanje najboljeg političkog poretka i smatrao je da se taj poredak može očuvati samo izbjegavanjem naknadnog uvođenja bilo kakvih promjena. Svoje stajalište on pojašnjava analogijom između političkih poredaka i glazbenih suglasja:

»Odgovaram vam (...) da se grad ne mijenja zbog te stalne mijene, već će se izmijeniti zbog promjene političkog poretka, i zbog tog će se prelaska s jednog poretka na drugi promijeniti također i ustroj grada, kao što se to događa i u suglasjima gdje, izmijeni li se poredak glasova, dolazi do promjene i samih suglasja. Ona su upravo zbog tog različitog poretka u davnini nosila i različita imena: sad dorsko, sad frigijsko, sad pak neko drugo.«¹¹

Gučetić ovo negativno mišljenje o inovacijama, kao i isticanje potrebe jednakog odgoja i obrazovanja za sve preuzima od Platona. Smatrao je da bi odgoj i obrazovanje uvijek trebali biti usmjereni na dobrobit države, a ne na vlastitu korist, pri čemu nije želio umanjiti ulogu pojedinaca u svemu tome, nego samo naglasiti da njihovo djelovanje mora biti prvenstveno usmjereno na dobrobit ljudskog društva u cjelini, s ciljem mijenjanja općeg preko pojedinačnog.

Od Aristotela pak Gučetić preuzima poimanje glazbe kao sadržaja za koji je karakterističan pluralizam funkcija. Glazba dakle ima i funkcije koje nisu dio *paideie*, a to su odmor, zabava i ugoda. U tom kontekstu također preuzima i Aristotelov pojam dokolice:

»Slijedim (...) mišljenje našeg Filozofa, i vjerujem da glazba treba da milo i ugodno zaokupi naše duše u spokoju i dokolici, te da ona ima blagotvornu moć za izbjegavanje dokolice onda kad ne treba brinuti o važnim stvarima. Da bi dakle čovjek mogao hvalevrijedno živjeti ne samo radeći i čineći kreposna djela, već i odmarajući se od njih u dokolici, valja djecu podučavati i glazbenu umijeću, koje stari filozofi ne ubrajaju bez razloga u slobodna umijeća, jer ono pomaže da dokolicu provedemo ispravno i neokaljani. No osim što je neophodno, ono je i umnogome prikladno, jer po svojoj prirodi pruža velik ures vladanju i korist duševnu raspoloženju, budući da se djelovanjem glazbe (...) u dušama pobuđuju različiti osjećaji...«¹²

¹⁰ *Ibid.*, 349.

¹¹ *Ibid.*, 194.

¹² *Ibid.*, 407-408.

Što se tiče učinaka koje je glazba imala na čovjeka, Gučetić je osim poimanja glazbe kao one koja je u prošlosti pomagala u liječenju različitih tjelesnih bolesti istaknuo i mogućnost njezina utjecaja na ljudski duh. Ovaj aspekt glazbe on preuzima od Marsilija Ficina (1433.-1499.), koji je dakako svoje mišljenje utemeljio na Platonovu poimanju glazbe prema kojem je glazba pridonosila postizanju ravnoteže između duha i tijela. Sam Gučetić o utjecaju glazbe na čovjeka kaže:

»...zašto se njome ne bi liječile i bolesti naše duše, kad se dušu oduvijek smatra više božanskom no ljudskom, i kad se skladom duševnih moći i strasti održava tjelesni sklad, harmonija i umjerenost? (...) To umijeće uvijek imaše veliku moć nad našim umom, pa je glazba višeput obuzela dušu i učinila da ona izađe iz same sebe, a budući da taj zanos, koji zovemo ekstazom, prema učenima zapravo pripada umskoj moći, jer kretnjom (...) zanosi naš um, neće li nas glazba morati potaknuti na vrle i božanske postupke?«¹³

Zanimljivo je da Gučetić dokolicu spominje i u negativnom kontekstu, smatrajući ju najvećim neprijateljem *paideie*, a stoga i njezinom suprotnošću. Dokolica je prema Gučetiću bila namijenjena samo odraslima, dok je za dječju dob bila nepoželjna jer je zanemarivanje *paideie* predstavljalo opasnost za budućnost čitave države:

»...sve dok u nekoj državi (...) djeca nisu dokona, država će živjeti dugo i sretno, ali jao onoj u kojoj vlada dokolica, izvor svakog zla«; ... »Neka ta neman bude protjerana iz grada, jer gdje je ona, ne možemo reći da postoje ikakva načela. Prva dakle pouka za dobro uređenje države jest: ne dopustiti da djeca trunu u dokolici... Valja zatim djecu podučavati čudoređu, slobodnim umijećima i znanjima, i to prema sklonosti i daru svakoga od njih...«¹⁴

Gučetić je tako dokolicu povezao s političkim razmišljanjem, odnosno s održanjem državnog poretka i spomenuo njezine moguće negativne aspekte, za razliku od Aristotela koji je o dokolici govorio samo pozitivno, kao o slobodnom vremenu u kojem se čovjek ne odmara, ali ni ne obavlja neki posao, već se nalazi u stanju blaženog užitka.

U odlomku u kojem govori o glazbenim instrumentima Gučetić pokazuje jako dobro poznavanje starih glazbala te vrlo jasno ističe činjenicu da

»glazba ne dolazi samo od ljudskih glasova, nego i od neživih glazbala čije uvježbavanje uvelike zabavlja djecu u njihovoj nježnoj dobi«¹⁵

¹³ *Ibid.*, 414-415.

¹⁴ *Ibid.*, 405-406.

¹⁵ *Ibid.*, 416.

želeći naglasiti postojanje instrumentalne glazbe koju opisuje kao »ljupku i veselu« i »primjerenu mladoj dobi«. ¹⁶ S ovim se može povezati i njegovo zalaganje za praktičku poduku glazbe, odnosno za učenje sviranja instrumenata, pri čemu je njegovo stajalište bilo da će onaj

»tko je uvježban u kakvoj ugodnoj djelatnosti, više (...) uživati u vlastitu izvođenju negoli slušajući druge.« ¹⁷

Za razliku od Aristotela, koji je smatrao da će samo osoba koja je sama iskusila određenu aktivnost kasnije moći prosuđivati što je ispravno, a što nije, Gučetić ide korak dalje te u kontekstu praktičke poduke glazbe govori i o ugodi koju će glazba donijeti onome tko se aktivno bude bavio njome. Gučetić se zalaže za žičane instrumente, dajući im prednost nad puhaćim instrumentima, a to stajalište preuzima iz grčke mitologije, očito aludirajući na Atenu koja je odbacila aulos jer je vidjela kako joj napuhuje obraze:

»...kažimo da trube, sviralice, diple, korneti, flaute, tromboni, sordine i slični, prema Aristotelu ne priliče plemiću, jer se pri njihovu sviranju napinjanjem daha grudi uspušu, i zbog napora daha i disanja lice postaje vrlo ružno«;

»...za razliku od tih, za plemenitu djecu manje dostojnih glazbala, violu, lutnju i klavičembalo smatraše vrlo časnim i ugodnim, jednako za mlade kao i za stare.« ¹⁸

Ovaj njegov odabir zacijelo proizlazi iz konkretne suvremene situacije u Dubrovniku, gdje je u okvirima već spomenute kneževke kapele još od kasnoga srednjeg vijeka postojala tzv. glasna glazba koju su na otvorenim prostorima izvodili puhači, te tzv. tiha glazba koju su u zatvorenim prostorima (najčešće na dvorovima) izvodili gudački ansambli.

U djelu *Governo della famiglia* Gučetić ponovno o glazbi raspravlja u kontekstu *paideie*, detaljno izlažući svoje pedagoške ideje kroz sistem od tri razdoblja razvoja djeteta od po sedam godina svaki, koji preuzima od Aristotela, a u svakom od tih razdoblja glazbi dodjeljuje posebnu ulogu. Tako bi prema Gučetićevom mišljenju u prvom sedmoljeću u djeci trebalo nastojati razviti ispravne navike, a po potrebi ih smirivati »nježnim i lijepim pjevanjem«. ¹⁹ U drugom sedmoljeću djeca bi pak trebala započeti sa sustavnim obrazovanjem koje dijeli na dva dijela: prvi se trebao brinuti za tijelo, a drugi za duh. Ovaj drugi dio odnosio se na stjecanje osnovnih znanja iz različitih područja među koja je uvrstio i glazbu:

¹⁶ *Ibid.*, 416.

¹⁷ *Ibid.*, 413.

¹⁸ *Ibid.*, 416-417.

¹⁹ Nikola Vitov GUČETIĆ: *Upravljanje obitelji*, prev. Maja Zaninović, Biblioteka Scopus, Zagreb 1998, 183.

»djeca u ovoj dobi moraju usvajati znanja i vještine koje su lake, kao što su to pisanje i čitanje, logika i retorika, a jednako je potrebno podučavati ih i glazbenoj vještini, pa i drugim naukama.«²⁰

U trećem bi sedmoljeću trebalo još više unaprijediti ova znanja, ali bi se u slobodno vrijeme trebalo baviti i aktivnostima namijenjenima jačanju tijela, kao što su mačevanje, ples, loptanje itd. Ipak, i u ovom kontekstu Gučetić ističe glazbu kao najbolji odabir za provođenje slobodnog vremena:

»Meni je pak najdraže bavljenje glazbom, koju je Bog po svojoj vječnoj providnosti dao na svijet da bi ojačao i utješio ljudske duše koje su zatvorene u ovom teškom i zamornom zatvoru kakvo je naše tijelo. Aristotel je, u sedmoj knjizi svoje *Politike*, naziva lijekom tuge i dosade što ga trpimo radi prošlih napora i preporuča da je djeca na svaki način moraju upoznati. Ona je naime, osim što nam služi za oporavak duše od napora, jedna od onih vrlina koje nas privode uljudnom ponašanju, a odvođe nas od zla;«

i nadalje:

»...treba vjerovati da ona [tj. glazba — op. M. J.] pomaže i čudorednim vrlinama, budući da je ona sama vrлина koja pomaže suzdržanosti u svjetovnim stvarima i daje im sklad.«²¹

Glazbu Gučetić naziva znanjem »koje se sastoji od broja suglasnih glasova i zvukova«, dakle tradicionalno više znanošću nego umjetnošću, a koje je uz gramatiku, retoriku, dijalektiku, geometriju, aritmetiku i astronomiju činilo tzv. slobodna umijeća, i smatrao je da je zbog svog specifičnog karaktera ona »vrlo podobna za ukras ljudskoga življenja«, ali i »jednako toliko potrebna za upoznavanje drugih znanja.«²²

U svom najranijem djelu *Dialogo della bellezza* (tiskanom 1581. godine) Gučetić se glazbom bavi na nešto drukčiji način nego u prethodna dva djela: s aspekta svoje mladenačke neoplatonističke metafizike ljepote. O glazbi ovdje prvenstveno govori kao o jednom od načina na koji se duša uzdiže do ljepote, no naposljetku se ipak otkriva pozadina koju ponovno čini glazbeni odgoj. Gučetić po uzoru na Plotina (204/5.-270.) navodi tri načina na koja čovjek spoznaje ljepotu:

»...prvi je umska stvar, koja je privlači putem duha; drugi je pojavna stvar, koja isto čini preko oka; treći je čujna stvar, koja putem uha ima isti učinak...«²³

²⁰ *Ibid.*, 193.

²¹ *Ibid.*, 231, 233.

²² *Ibid.*, 245, 247.

²³ Nikola Vitov GUČETIĆ: *Dijalog o ljepoti — Dijalog o ljubavi*, prev. Natka Badurina, Tiskara Puljko, Zagreb 1995, 81.

U nastavku pojašnjava da se radi o filozofiji, ljubavi i glazbi. Gučetić spaja Aristotelovo poimanje glazbe kao užitka te Platonovo uzdizanje glazbe iznad drugih znanosti, i čini se da upravo sljedeći odlomak najbolje dokazuje koliko je Gučetić zapravo cijenio glazbu:

»Čak je bolje reći da je prava ljepota ona što, privodeći nas tim trima umijećima, to jest um filozofijom, oko ljubavlju, uho glazbom, uzdiže doista našu dušu ka svojem uživanju; jer nijednim drugim osjetilom do sluhom naša se duša ne može zanijeti glazbom; i samo uho ni u čemu ne uživa koliko u harmoniji glazbe. Kao što buka, što u sebi nosi strah, nagoni plašljivce u bijeg, tako sklad zvukova nagoni naše duše na užitak ljepote. Zbog toga valja vjerovati da je umijeće glazbe sišlo sa zbora blaženih anđela, jer se uz njezin zvuk naša duša zanosi ne toliko svjetovnom koliko božanskom ljepotom; odatle Platon vjeruje da našu dušu čini stanovita harmonija brojeva; pa zato dobro reče u dijalogu zvanom *Sofist*, da naš život zahtijeva stanovito suglasje brojeva i da učenje glazbe valja pretpostaviti svim ostalim učenjima.«²⁴

Ono što se konkretno može povezati s glazbenim odgojem jest i onaj dio problematike koji se danas naziva »ženskim pitanjem«, jer se Gučetić izrijekom pita je li ženama uopće dopušteno učiti glazbu. Naime, u ovom dijalogu sudjeluju Gučetićeve supruga Mara i njezina prijateljica Cvijeta Zuzorić, pa se s jedne strane ova tema »prirodno« uklapa u razgovor između dviju žena, a s druge logički proizlazi iz rasprave o aristotelovskom poimanju glazbe kao užitka i zabave, prema kojem se bavljenje glazbom kosilo s čestitošću žene. Gučetić je u ovom kratkom odlomku zapravo dotaknuo pitanje položaja žene u društvu, te je pri tom pokazao progresivan stav zalažući se za to da i ženama bude dopušteno baviti se glazbom:

»...samo bih Vam željela reći da je bilo neslaganja između platoničara i nekih peripatetika o tome je li ženi, ili djevojci, dopušteno poznavati glazbu; peripatetici su govorili da nije dopušteno, jer su glazba i čestitost rijetko išle zajedno, kao da su neprijateljice. No platoničari i pravi peripatetici drukčije su mislili, to jest, da glazba pristaje lijepoj ženi, a to dobro dokazuje Agostino Sessa slijedeći Aristotela, kralja peripatetičkog učenja, koji u osmom poglavlju svoje *Politike*, hoteci podučiti uglađena čovjeka u glazbi, pjesništvu, slikarstvu i borbenoj vještini, reče da su otmjenim muškarcima, budući da provode veći dio svoga života u časnoj dokolici, rečene sposobnosti uvelike nužne; pa će dakle svim čestitim ženama koje velik dio (...) svoga života provode u časnoj dokolici, bolje pristajati glazbeno umijeće no muškarcima.«²⁵

Gučetićevo uvođenje ženskih likova u dijalog, kao i općenito raspravljanje o ženama svojevrsne su novine u odnosu na ranije hrvatske mislioce koji se nisu bavili tim pitanjem, ali je vidljivo da je na tragu nekih ranijih talijanskih autora 16. stoljeća, kao npr. Agostina Sesse (kojeg navodi izrijekom), a možda i Baldassarea

²⁴ *Ibid.*, 83, 85.

²⁵ *Ibid.*, 113, 115.

Castiglionea i njegova dobro poznatog *Dvoranina* iz 1528. godine. Ovo se pitanje uklapa i u opći kontekst renesanse, jer je u tom razdoblju (kao i kasnije u baroku) vrlo bitna prisutnost žena u javnom društvenom životu, i po prvi put se pojavljuju rasprave o ravnopravnosti, a katkada čak i o superiornosti žena u odnosu na muškarce.²⁶

5. Zaključak

Iz analize ovih triju Gučetićevih djela vidljivo je da su na formiranje njegova mišljenja neosporno utjecali Platon i Aristotel. Platonov je utjecaj prije svega vidljiv u Gučetićevom zalaganju za jednolikost *paideie*. Poput Platona, Gučetić je najveću važnost u dijelu *paideie* zaduženom za duh dodijelio glazbi, što je jasno izrazio rekavši da

»glazba služi vježbanju duše, kao što tjelovježba služi tijelu«,²⁷

ne spominjući u ovoj analogiji druge znanosti koje su bile dio tadašnjeg odgojno-obrazovnog sustava. S obzirom na to da Gučetić preuzima i dosta Aristotelovih stavova o glazbi, isti se ne mogu smatrati njegovim pomakom u odnosu na Platona, jer je već u antici sam Aristotel predstavljao taj pomak. Ipak, svojevrsnim se iskorakom u odnosu na Platona može smatrati Gučetićevo stajalište o sklonostima pojedinaca. Naime, Platon nije vodio računa o čovjekovim individualnim sklonostima, a njegovo je mišljenje čak išlo u smjeru zahtijevanja uniformnosti svih članova zajednice. Gučetić je pak istaknuo različitost pojedinaca smatrajući da unutar *paideie* i tome treba posvetiti pažnju :

»...da bismo naučili krepost, treba nam naklonost prirode, jer sve što učimo primajući, učimo prema prirodi; naša se tijela razlikuju od divljih životinja, i stoga su i naše duše različite od njihovih, pa će posve različite biti također i naše prirodne težnje i sklonosti znanostima i humanističkim disciplinama, a u toj prirodnoj sklonosti i među samima sobom se razlikujemo, jer je svakome dana drukčija građa.«²⁸

Što se Aristotelovog utjecaja tiče, tu treba izdvojiti nekoliko aspekata. Kao prvo, Gučetić prihvaća Aristotelovo uvođenje pluralizma u raspravu o funkcijama glazbe. Glazba je za Gučetića bila multifunkcionalan sadržaj koji je imao vrlo važnu ulogu i izvan *paideie*. Tako i Gučetić, poput Aristotela, krajnju svrhu glazbe vidi u dokolici, no ide i korak dalje, govoreći o dokolici kao o onome što je pogubno za *paideiu*, za razliku od Aristotela koji je o dokolici govorio isključivo pozitivno. Iz

²⁶ Usp. Erna BANIĆ-PAJNIĆ: Žena u renesansnoj filozofiji, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 30 (2004) 1-2 (59-60), 69-89.

²⁷ Nikola Vitov GUČETIĆ: *Upravljanje obitelji*, 233.

²⁸ Nikola Vitov GUČETIĆ: *O ustroju država*, 393.

ovog je vidljivo da za Gučetića dokolica i *paideia* predstavljaju dva potpuno razdvojena područja, od kojih je jedno bilo namijenjeno odrasloj dobi, a drugo djetinjstvu. Kao drugo, Gučetić od Aristotela preuzima poimanje glazbe kao nužnosti, ne samo unutar *paideie*, već i za ljudski život u cjelini:

»...pokazah da je glazba ne samo korisna nego i neophodna životu čovjeka i građanina, jer osim što zabavlja dušu, ona i izoštrava um, a ljude čini spremnijim i pripravnijim ne samo za vojsku, nego i za svako važno djelovanje, pa je stoga valja uvesti za ures i poduku djece.«²⁹

Kao treće, Gučetić se slagao s Aristotelovim uvođenjem praktičke poduke glazbe u *paideiu*. Ipak, i ovdje je načinio iskorak, govoreći o ugodi koju će čovjeku pružiti praktičko muziciranje, za razliku od Aristotela koji u tom kontekstu nije spominjao ugodu, nego samo stjecanje iskustva nužnog za kasnije prosuđivanje glazbe.

Iz svega navedenog može se zaključiti da Gučetićeve razmišljanja nisu ostala na razini pukog preuzimanja ideja dvaju najpoznatijih antičkih filozofa. Platonove i Aristotelove ideje o glazbi, a osobito o glazbenom odgoju Gučetiću su neosporno poslužile kao uzor za njegova vlastita djela, no svakako je vidljiv i Gučetićeve pomak u odnosu na njih. Gučetić je prihvatio pojedine segmente Platonovih i Aristotelovih promišljanja o glazbi, u nekim ih slučajevima modificirao te ih na koncu na specifičan način objedinio u svojim razmišljanjima, priklanjajući se podjednako i neoplatonizmu i neoaristotelizmu, čineći tako svoj vlastiti originalni spoj tih dvaju pravaca. U njegovom je opusu moguće uočiti pomak od početne mladenačke platonističke metafizike prema nešto prizemnijem aristotelizmu, pri čemu je njegova uspješna karijera političara i državnika svakako odigrala ključnu ulogu. Stoga se njegove spekulativne misli o glazbi općenito mogu smatrati s jedne strane refleksijama specifične dubrovačke socio-kulturne klime kasnog 16. stoljeća, a s druge strane i budućim putokazima za nju.

IZVORI

GUČETIĆ, Nikola Vitov: *Dijalog o ljepoti — Dijalog o ljubavi*, prev. Natka Badurina, Tiskara Puljko, Zagreb 1995.

GUČETIĆ, Nikola Vitov: *Upravljanje obitelji*, prev. Maja Zaninović, Biblioteka Scopus, Zagreb 1998.

GUČETIĆ, Nikola Vitov: *O ustroju država*, prev. Natka Badurina — Snježana Husić, Golden marketing — Narodne novine, Zagreb 2000.

²⁹ Nikola Vitov GUČETIĆ: *O ustroju država*, 417.

LITERATURA

- BANIĆ-PAJNIĆ, Erna: Žena u renesansnoj filozofiji, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 30 (2004) 1-2 (59-60), 69-89.
- BOGIŠIĆ, Rafo: Akademija složnih (Dei Concordi) u Dubrovniku u 16. stoljeću, *Croatia*, 34/35 (1986), 47-68.
- BROWN, Howard M. — STEIN, Louise K.: *Glazba u renesansi*, prev. Stanislav Tuksar, Hrvatsko muzikološko društvo, Zagreb 2005.
- DEMOVIĆ, Miho: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj republici od početka 11. do polovine 17. stoljeća*, JAZU, Zagreb 1981.
- FORETIĆ, Miljenko: *Kazalište u Dubrovniku*, Hrvatski centar ITI, Zagreb 2008.
- KRISTELLER, Paul Oskar: *Renaissance Thought — The Classic, Scholastic and Humanist Strains*, Harper&Raw, New York 1961.
- NOVAK, Slobodan Prosperov: *Marin Držić: Životopis*, Dom Marina Držića, Dubrovnik 2008.
- NOVAK, Slobodan Prosperov (ur.): *Leksikon Marina Držića*, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 2009.
- PERIĆ, Ivo: Pedagoški pogledi Nikole Gučetića, *Dubrovnik*, 7 (1964) 1, 20-21.
- SCHIFFLER, Ljerka: *Nikola Gučetić*, Studentski centar Sveučilišta, Zagreb 1977.
- SCHIFFLER, Ljerka: Hrvatska renesansna filozofija glazbe u obzorima europske duhovnosti, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 30 (2004) 1/2 (59/60), 31-57.
- ŠIROLA, Ivan: Pedagogijske misli Nikole Vitova Gučetića, *Napredak*, 39 (1898) 16-19, 241-243, 257-260, 273-276, 289-292.
- TUKSAR, Stanislav: *Hrvatski renesansni teoretičari glazbe*, JAZU, Zagreb 1978.
- TUKSAR, Stanislav: Glazba, akademije i učena društva djelatna u hrvatskim zemljama u razdoblju od 16. do 18. stoljeća, *AM*, 35 (2004) 1, 3-19.
- ZAGORAC, Ivana: Nikola Vitov Gučetić: o ljepoti, ljubavi i ženama, *Filozofska istraživanja*, 27 (2007) 3, 613-627.

Summary

PAIDEIA AND THE NEO-PLATONIC IDEAS ON MUSIC EDUCATION AND
CULTURE IN RENAISSANCE DUBROVNIK IN THE WORKS BY NIKOLA VITOV
GUČETIĆ (1549-1610)

Music played a specific role in Renaissance Dubrovnik, which is best proved in texts left by Dubrovnik Renaissance thinkers. One of the outstanding personalities among them was Nikola Vitov Gučetić, who was held in high esteem by his contemporaries, being elected seven times to the position of the Dubrovnik Duke. Thus, his ideas on music and culture in general could be considered as widely shared and accepted among the Dubrovnik

intellectuals of his time. Gučetić treated music subjects in shorter passages in three of his works: *Dialogo della bellezza* (*Dialogue on Beauty*, 1581), *Governo della famiglia* (*The Governing of the Family*, 1589), *Dello stato delle repubbliche* (*On the State of the Republics*, 1591). When writing about music, Gučetić always put it into the same context — the *paideia*. As is well known, the notion of *paideia* referred in ancient Greece, not only to education and learning but also to the totality of the cultural and ethical experience.

In analysing the three above-mentioned works, it is obvious that his thoughts on music had been mostly influenced by Plato's *Republic* and *Laws*, as well as Aristotle's *Politics*. Plato's influence is manifested above all in Gučetić's pleading for the homogeneity of *paideia*. Along with Plato, Gučetić proclaimed that the greatest significance in the part of *paideia* dealing with spiritual issues should be given to music. However, Gučetić also moved away from Plato by pointing out the diversity of individual human beings. Regarding Aristotle's influence on Gučetić, several aspects should be sorted out. Firstly, Gučetić accepted Aristotle's introducing of the idea of plurality in the discussion on the functions of music. Gučetić saw one of the final goals of music in its function within leisure time, but differed from Aristotle when talking about leisure time as something damaging for *paideia*. Secondly, Gučetić took over from Aristotle the notion of music as a necessity, not only within *paideia* but for human life in its totality. Thirdly, Gučetić agreed with Aristotle that practical learning of music should be introduced into *paideia*. However, in this aspect, too, he shifted away from Aristotle, talking about the agreeableness brought to men by practical music-making, while in this context Aristotle mentioned only gaining experience necessary for the later assessment of music.

It can be concluded that Gučetić's thoughts on music did not remain at the level of mere taking over of ideas produced by two greatest philosophers of Antiquity. Certainly, Gučetić did adopt particular ideas from both ancient thinkers, but he produced his own specific Neo-Platonic/Neo-Aristotelian compound, offering his personal version of an original notional 'third way'. In this, a swing from the initial juvenile Platonic metaphysical standpoint to a more down-to-earth Aristotelian standpoint could be traced, where Gučetić's own successful engagement as politician and statesman certainly played a decisive role. Thus, his speculative thoughts on music in general can be regarded as both reflections and direction-giving references on the specific Dubrovnik cultural and social environment of the late 16th century.